

Stockholm den 30 augusti 2007

R-2007/0274

Till Justitiedepartementet

Ju2004/11833/L6

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 27 februari beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Ett nytt grundlagsskydd för tryck- och yttrandefriheten (SOU 2006:46).

Sammanfattning

Advokatsamfundets principiella ställningstagande till den övergripande frågan som reses i betänkandet är att det nu gällande tryck- och yttrandefrihetsrättsliga systemet inte bör överges. Samfundet avstyrker således minimi- och mellanalternativen. Advokatsamfundet anser att det saknas tillräckliga skäl att ändra i en fungerande ordning.

Det är samtidigt från rättssäkerhetssynpunkt angeläget att det yttrandefrihetsrättsliga regelsystemet förenklas och görs mer lättillgängligt, så att det lätt går att fastställa vem som är rättsligt ansvarig för i olika mediaformer lämnade uppgifter.

Advokatsamfundet förordar med denna principiella utgångspunkt ett reformarbete i linje med det i utredningen redovisade status quo-lösningen i bilaga 4. I andra hand anser Advokatsamfundet att maxialternativet bör läggas till grund för lagstiftning.

En sammanläggning av TF och YGL kräver en grundlig genomgång av regelsystemet för att undanröja oklarheter och inkonsekvenser i ansvarsförhållandena vid lämnande av uppgifter inom ramen för olika tekniska lösningar och arrangemang i moderna media. Beredningen bör därtill enligt Advokatsamfundet utreda möjligheterna till en mediabunden yttrandefrihetsreglering som inte är teknikberoende och överväga ändrade regler om ansvar för rättegångskostnader i tryckfrihetsmål. Frågan om förtal mot juridiska personer, bl.a. med utgångspunkt från vad Europakonventionen kan anses kräva, bör ytterligare analyseras. Advokatsamfundet anser att det finns ett behov av att förändra regleringen om fri och rättigheter samt domstolarnas roll för att få skydd för dessa. Ett sådant arbete pågår också inom ramen för Grundlagsutredningens uppdrag. Regeringsformen saknar ett

allmänt integritetsskydd. Ett förslag till en bestämmelse som ger ett mer övergripande integritetsskydd bör införas i svensk rätt.

Yttrande

Advokatsamfundet välkomnar att beredningen i det framlagda debattbetänkandet tar upp den övergripande frågan om det finns anledning att behålla eller överge vårt nuvarande tryck- och yttrandefrihetsrättsliga system. De problem med vårt, i ett internationellt perspektiv, unika tryck- och yttrandefrihetsrättsliga system som belyses i betänkandet, är reella och i vissa avseenden allvarliga.

Det detaljerade grundlagsskyddet i TF och YGL innebär - såsom utvecklats i betänkandet - ökade risker för konflikter med EG-rätten och med Europakonventionens krav. Även andra problem som inte är kopplade till Europarätten belyses i betänkandet.

Advokatsamfundet vill särskilt lyfta fram de svårigheter som uppkommer vid tillämpningen av det tryck- och yttrandefrihetsrättsliga systemet på olika tekniska lösningar och arrangemang som förekommer i det moderna mediasamhället.

Regelsystemets komplexitet och bristande anpassning till moderna media har i vissa fall inneburit extremt utdragna rättsliga förfaranden med prövning i alla tre instanser i två olika omgångar i samma mål, innan det slutgiltigt kunnat fastställas om en part kan hållas rättsligt ansvarig för påstådda förtalsuppgifter. Som exempel kan nämnas prövningen av det rättsliga ansvaret för yttranden i TV-sändningar avsedda för svensk publik som sänts via kommunikationssatellit i utlandet (NJA 2002 sid. 314 och NJA 2005 sid. 884) samt för uppgifter i tidningsartiklar publicerade på arkivdatabas som drivs av annat företag än det som äger den tidning där artikeln initialt publicerats (NJA 2003 sid. 31 och HD:s beslut den 14 maj 2007 i mål nr Ö5070-05). De närmare ansvarsförhållandena i dessa fall torde därtill - trots upprepade HD-prövningar - ännu inte vara rättsligt klarlagda.

Att det kan ta många år av kostnadskrävande processande för en enskild att få besked om huruvida rätt part är instämnd är inte acceptabelt från rättsskyddssynpunkt. Det kan med fog hävdas att målsäganden/käranden i sådana situationer varken har access to justice eller tillgång till ett effektivt rättsmedel. En sådan osäkerhet om de formella ansvarsfrågorna är självfallet oacceptabelt även i ett svarande - och rättssäkerhetsperspektiv.

Denna typ av tillämpningsproblem och de andra svårigheter som belyses i betänkandet, är betydande. Det är därför motiverat att ställa den radikala frågan om vårt nuvarande unika yttrandefrihetsrättsliga system skall avskaffas, till förmån för ett system som mer liknar andra länders rättsliga regleringar.

Advokatsamfundet finner dock att denna fråga skall besvaras nekande. Våra tryckfrihetsrättsliga principer och den detaljerade grundlagsreglering som vilar på dessa principer, har ett omistligt värde från yttrandefrihetssynpunkt. Inriktningen bör därför vara att reformera det nuvarande systemet istället för att avskaffa det.

Detta ställningstagande utgår inte från en uppfattning om att det svenska systemet generellt sett skulle vara överlägset alla andra länders yttrandefrihetsrättsliga regleringar. Även andra typer av regleringar kan självfallet - som den komparativa studien belyser - ge ett adekvat yttrandefrihetsskydd. Bedömningen skall dock inte göras med denna generella utgångspunkt. Den skall istället göras utifrån den konkreta position där lagstiftaren befinner sig; ett konstitutionellt system som fortlöpande utvecklas utifrån grundläggande tryckfrihetsrättsliga principer och som tillämpats under mycket lång tid i vårt land. Ett avskaffande av detta system skulle åsidosätta en lång rättsutveckling och de principer som allmänheten och media inrättat sig efter. En sådan reform skulle därmed innebära en försvagning av det yttrandefrihetsrättsliga skyddet. Ett illustrativt exempel på den betydelse som vårt särpräglade yttrandefrihetsrättsliga system har i en svensk kontext är följande. Det tryckfrihetsrättsliga ensamansvarssystemet torde - som framgår av den komparativa studien - vara unikt i ett internationellt perspektiv. I alla andra studerade länder kan flera som medverkat till en uppgift i media, hållas ansvariga.

De som på olika sätt medverkar i media som omfattas av TF och YGL behöver således inte riskera några rättsliga konsekvenser på grund av sin medverkan. Såväl allmänheten som professionella aktörer känner väl till och förlitar sig på detta ansvarssystem. Om ett rättsligt ansvar skulle införas som i princip skulle omfatta varje medverkan i media, skulle detta med största sannolikhet ha en avkylande effekt på viljan att delta i en vital och orädd debatt.

Det finns i detta sammanhang anledning att anknyta till det yttrande av den brittiska domaren Lord Nichols som refereras i den komparativa studien; att varje land måste reglera yttrandefriheten på ett sätt som är anpassat till just det landets rättsliga kultur, dess massmediala struktur och tradition och den sociala verklighet som yttrandefriheten skall verka i (utredningen sid. 358).

Advokatsamfundet finner sammanfattningsvis att det nuvarande systemet i dess huvuddrag - det vill säga ett mediaberoende detaljerat grundlagsskydd som utgår från de tryck- och yttrandefrihetsrättsliga principerna - bör bibehållas. Att överge detta hävdvunna system skulle innebära en försvagning av yttrandefriheten och en form av ”juridisk kapitalförstörelse”, som inte kan motiveras av de vinster som skulle uppnås.

Systemet måste dock - som ovan framhållits - reformeras så att regleringen blir tydligare och lättare att tillämpa. En omständighet som gör den yttrandefrihetsrättsliga regleringen särskilt svårtillgänglig och svårtolkad är det stora antalet korshänvisningar mellan TF och YGL. Bestämmelser i YGL hänvisar i många fall till bestämmelser i TF som inte är avsedda att reglera förhållandena i de media som omfattas av YGL.

Om regeringen skulle välja att lägga maximalt alternativet till grund för lagstiftning tillstyrker Advokatsamfundet de materiella ändringar som framläggs i betänkandet.

En sammanläggning nödvändiggör därtill en noggrann genomgång och bearbetning av regelsystemet så att den rättsligt ansvarige för uppgifter som lämnas i olika mediaformer lätt kan identifieras.

Vid en bearbetning av regelsystemet bör inkonsekvenser i den nuvarande regleringen noggrant analyseras. Det finns t.ex. ingen principiellt hållbar grund för det nuvarande rättsläget, som innebär att de svenskspråkiga och till svensk publik riktade TV-kanaler som sänds via kommunikationssattelit i utlandet, inte omfattas av YGL:s ansvarssystem på samma sätt som övriga svenska TV-kanaler.

Beträffande frågan om en mediabunden respektive teknikberoende yttrandefrihetsrättslig reglering skall följande framhållas. Ansvarsordningen med ensamansvar är ett bärande moment i vårt tryck- och yttrandefrihetsrättsliga system. En förutsättning för att ensamansvaret och därmed meddelarskyddet skall kunna gälla är, som beredningen framhåller, att den ensamansvarige på förhand kan kontrollera vilka yttranden som skall framföras och att han kan lita på att det också blir dessa yttranden som framförs. För att detta ansvarssystem skall kunna gälla utan komplikationer krävs således mediabundenhet och att publiceringen sker i organiserade former (utredningen sid. 162). Det tryck- och yttrandefrihetsrättsliga systemet är med andra ord avsett för och endast meningsfullt som reglering av media i vid mening, där flera samverkar i någorlunda organiserade former för en publicering.

Begreppet mediabundenhet är emellertid i detta sammanhang inte med nödvändighet synonymt med begreppet teknikberoende. Beredningen bör mot denna bakgrund ytterligare analysera om det finns förutsättningar för en yttrandefrihetsrättslig reglering som avgränsar den avsedda mediaverksamheten på annat sätt än genom den använda tekniken för publiceringen. En sådan avgränsning bör enligt samfundet inte ta sikte på ett särskilt skyddsvärt innehåll utan på verksamhetens organisatoriska karaktär och inriktning. Den avgörande fördelen med en sådan mediabunden men teknikberoende reglering skulle vara att den snabba teknikutvecklingen på mediaområdet inte skulle nödvändiggöra fortlöpande lagändringar.

En följd av vårt tryckfrihetsrättsliga system är att svaranden har ett processmässigt överläge genom att en tryckfrihetsjury i tingsrätten kan slutligt avgöra ett tryckfrihetsmål i friande riktning utan motivering och utan möjlighet att pröva frågan i högre rätt. Om juryn fäller svaranden skall tingsrättens jurister göra en oberoende bedömning av målet. Detta kan sägas innebära att en målsägande måste passera fler hinder än svaranden för att få framgång i målet. Advokatsamfundet anser att denna ordning måste bibehållas. En baksida av detta är emellertid att riskfördelningen i processen och den ekonomiska ojämlikhet som oftast gäller mellan en enskild målsägande och ett medieföretag medför att de flesta personer som anser sig vara förtalade drar sig för att hävda sin rätt av uppenbara ekonomiska skäl. Detta leder till att färre principiellt viktiga tvister prövas, vilket får negativa effekter för rättsbildningen men också kan medföra att vissa medier är mer oförsiktiga i sin egen granskning av sina publiceringar. Lagstiftaren har tagit viss hänsyn till detta genom en bestämmelse i lagen om föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och

ytrandefrihetsgrundlagens områden (10 kap. 4 §). Denna bestämmelse förefaller nästan aldrig tillämpas (ett undantag NJA 1976 sid. 150). Enligt samfundets mening bör bestämmelsen ändras så att kvittning av rättegångskostnaderna sker i fler fall. Kriterier som kan få betydelse är om utgången har kunnat bedömas som oviss eller svårbedömd och om målsäganden haft skäl att få sin sak prövad.

I betänkandet behandlas vissa frågor som rör krav som Europakonventionen, i ljuset av Europadomstolens praxis, ställer på den ytrandefrihetsrättsliga regleringen. I det följande skall frågan om ett utvidgat integritetsskydd och frågan om ekonomiskt förtal behandlas.

Rätten till privatliv enligt artikel 8 ställer i vart fall efter rättsfallet von Hannover mot Tyskland, krav på ett mer övergripande integritetsskydd än de som följer av de svenska ärekränkingsbestämmelserna. Publicering av privat och starkt integritetskänslig information som inte motiveras av ett allmänintresse måste kunna mötas av en rättslig reaktion även i de fall då publiceringen inte utgör en förtalsuppgift eller en förolämpning. Beredningen bör snarast utarbeta förslag till en sådan bestämmelse. Bestämmelsen bör enligt samfundet vara utformad som en avvägningsnorm. Tillämpningen av en sådan bestämmelse bör således vila på en konkret avvägning i det enskilda fallet mellan integritetsskyddet och ett motstående yttrande - och informationsfrihetsintresse.

Av den komparativa studien framgår att de flesta av de studerande länderna, till skillnad från Sverige, tillåter processer om förtal mot juridiska personer. Mot en sådan reglering talar risken för att den massmediala granskningen av affärlivets villkor skulle hämmas om resursstarka företag gavs möjlighet att försvara sitt rykte i rätten. Möjligheten att drabbas av en sådan talan skulle kunna ha en avkylande effekt på presumtiva granskare (jmf. betänkandet sid. 332).

Det har i debatten ifrågasatts om det enligt Europakonventionen finns en skyldighet för medlemsstaterna att tillhandahålla rättsligt skydd mot ekonomiskt förtal. I Europadomstolens praxis har goodwill ansetts utgöra skyddsvärd egendom (se rättsfallen Buzescu mot Nederländerna, dom av den 24 maj 2005 Appl. nr. 61302/00, para. 81 och van Marle mot Nederländerna, dom av den 26 juni 1986, Serie A, nr 101 (1986) 8 EHRR 483, para 41-42), och i annat sammanhang har domstolen uttalat att det inte finns några principiella skillnader mellan fysiska och juridiska personer i frågan om skydd mot förtal (Steel & Morris mot Förenade Konungariket, dom av den 15 februari 2005, Appl. nr. 68416/01, para. 94). Å andra sidan har varje medlemsstat en ”margin of appreciation” vid Europadomstolens prövning av om staten uppfyllt konventionsrättsliga krav. Samfundet vill, utan att ta ställning i sak, peka på att oklarheterna i rättsläget är sådana att det finns anledning att man i det fortsatta utredningsarbetet analyserar dessa frågor djupare.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Anne Ramberg